

ODAM SAVDOSI BILAN BOG‘LIQ JINOYATLARNING OLDINI OLISH XUSUSIYATLARI

Qambarova Gulmira Baxtiyorovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada global muammo sifatida namoyon bo‘layotgan odam savdosi va unga bog‘liq jinoyatlarning oldini olish yo‘nalishida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar tahlil etiladi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasida mazkur muammoga qarshi davlat siyosati, huquqiy asoslar va profilaktik tadbirlar ko‘rib chiqiladi. Shu bilan birga, fuqarolarning huquqiy ongi va bilimlarini oshirish, axborot xabardorligini ta‘minlash orqali jinoyatlar oldini olishning samarali usullari ta‘riflab berilgan.

Kalit so‘zlar: Odam savdosi, jinoyatchilik, profilaktika, huquqiy bilim, majburiy mehnat, inson huquqlari, milliy komissiya, xavfsizlik, axborot kampaniyalari

Bugungi globallashuv va transmilliy aloqalarning kengayishi sharoitida odam savdosi insoniyat oldida turgan eng katta tahdidlardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Insonlarni aldash, majburiy mehnatga jalb qilish, jinsiy ekspluatatsiya va ichki a‘zolari noqonuniy yo‘l bilan sotish kabi holatlar butun dunyoda keng tarqalmoqda. Ayniqsa, iqtisodiy qiyinchiliklar, huquqiy bilimlar yetishmasligi va ishsizlikdan aziyat chekayotgan mamlakatlarda odam savdosi jinoyatlari ko‘proq uchramoqda. Shu nuqtai nazardan, bu jinoyatlarning oldini olish nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar, balki jamiyatning barcha qatlamlari zimmasiga ham katta mas‘uliyat yuklamoqda. Odam savdosi — bu zamonaviy dunyoda keng tarqalgan, inson erkinligi, qadr-qimmatini va huquqlariga jiddiy tahdid soluvchi transmilliy jinoyat turi hisoblanadi. Ushbu muammo jahon hamjamiyatining keng e‘tirofiga sabab bo‘lgan va xalqaro hamda milliy darajada huquqiy va institutsional yechimlar talab qiladigan murakkab ijtimoiy-huquqiy illatdir. Odam savdosi qurbonlari, asosan, ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan himoyadan mahrum qatlam vakillari bo‘lib, ular aldoq, tahdid, majburlash, zo‘ravonlik kabi vositalar orqali ekspluatatsiyaga duchor qilinadi.

Bu jinoyat turi xalqaro huquqda aniq ta‘riflangan. Xususan, 2000 yilda qabul qilingan BMTning “Odam savdosiga, ayniqsa ayollar va bolalar savdosiga qarshi

kurashish, uning oldini olish va jazolash to‘g‘risidagi protokol”ida (Palermo protokoli) odam savdosi “ekspluatatsiya maqsadida shaxsni nazorat qilish uchun kuch, tahdid, zo‘ravonlik yoki aldash yo‘li bilan uning roziligini olgan holda amalga oshiriladigan harakatlar” sifatida ta’riflangan. O‘zbekiston ushbu protokolni 2008 yilda ratifikatsiya qilgan va ushbu yo‘nalishdagi xalqaro majburiyatlarni o‘z zimmasiga olgan. Mamlakatimizda odam savdosining oldini olish, unga qarshi kurashish va jabrlanganlarni himoya qilish maqsadida muhim huquqiy islohotlar amalga oshirildi. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksida (135-modda) odam savdosi alohida jinoyiy harakat sifatida belgilangan. Shuningdek, 2008 yilda qabul qilingan “Odam savdosiga qarshi kurash to‘g‘risida”gi Qonun bu sohadagi huquqiy munosabatlarni tartibga solishda muhim huquqiy asos bo‘lib xizmat qilmoqda. Mazkur qonun odam savdosi qurbonlarini aniqlash, himoya qilish, jinoyatchilarni jazolash va profilaktika choralarini tashkil etishga qaratilgan.

2019 yil 30 iyuldagi PF-5775-sonli Prezident Farmoni asosida “Odam savdosiga va majburiy mehnatga qarshi kurashish milliy komissiyasi” tashkil etildi. Ushbu komissiya odam savdosining oldini olishga qaratilgan davlat siyosati va chora-tadbirlarni muvofiqlashtirish vazifasini bajaradi. Komissiya viloyat, tuman va shahar miqyosida ham o‘z bo‘limlariga ega bo‘lib, mahalliy aholi o‘rtasida tushuntirish ishlari, manzilli profilaktika, aholini muhofaza qilish va xatarlarni kamaytirish choralarini amalga oshirmoqda.

Odam savdosining oldini olish bo‘yicha amaliy chora-tadbirlar ham keng qamrovli. Ular orasida ishsiz yoshlar va ayollar bilan ishlash, mehnat migratsiyasini tartibga solish, chet elga chiqishdan oldin maslahat va tayyorlov kurslarini tashkil etish muhim o‘rin tutadi. Shuningdek, xavfli hududlar va chegara oldi joylarda profilaktik ishlarni kuchaytirish, “Ishonch telefonlari” faoliyatini samarali tashkil etish, ommaviy axborot vositalari orqali keng jamoatchilikni xabardor qilish kabi choralar tizimli ravishda olib borilmoqda. Odam savdosiga qarshi kurashda xalqaro hamkorlik alohida ahamiyatga ega. O‘zbekiston Xalqaro mehnat tashkiloti (ILO), Xalqaro migratsiya tashkiloti (IOM), EXHT, BMTning Migratsiya bo‘yicha agentligi, USAID va boshqa tashkilotlar bilan hamkorlikda bir qator loyihalarni amalga oshirmoqda. Ularning orasida mehnat migrantlarini muhofaza qilish, huquqiy maslahat berish, qurbonlarni reabilitatsiya qilish va jamiyatga moslashtirish kabi vazifalar muhim o‘rin tutadi.

Odam savdosi bugungi kunda inson huquqlari va xavfsizligiga tahdid solayotgan dolzarb muammolardan biri sanaladi. Ushbu jinoyatning oldini olishda faqatgina huquqni muhofaza qiluvchi organlar emas, balki butun jamiyat faol ishtirok etishi lozim. Shu bois, odam savdosiga qarshi kurashish bo'yicha quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiqdir.

Avvalo, aholining, ayniqsa yoshlar va ayollarning huquqiy ongi va bilimlarini oshirish bo'yicha tizimli va maqsadli ishlarni kuchaytirish zarur. Bu borada chet elga ishlash uchun ketayotgan fuqarolarga yo'naltirilgan maxsus maslahat va tayyorgarlik kurslarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. O'quv dasturlariga odam savdosi tahdidlari, ularning oldini olish yo'llari haqida ma'lumotlarni kiritish, maktab va oliy o'quv yurtlarida profilaktik mashg'ulotlar o'tkazish samarali yechimlardan biri bo'la oladi.

Bundan tashqari, internet va ijtimoiy tarmoqlarda odam savdosiga oid xavflar to'g'risida axborot kampaniyalarini kengaytirish, "ishonch telefonlari" va onlayn murojaat tizimlarini rivojlantirish orqali tezkor axborot almashinuvini yo'lga qo'yish lozim. Shu bilan birga, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda jabrlanganlarni rehabilitatsiya qilish, ularga psixologik va huquqiy yordam ko'rsatishni tizimlashtirish muhim ahamiyatga ega.

Yana bir muhim jihat — bu mehnat migratsiyasini tartibga soluvchi agentliklar faoliyatini monitoring qilish va qonunbuzarliklarning oldini olishdir. Shuningdek, odam savdosiga aloqador jinoyatlarni sodir etgan shaxslarga nisbatan javobgarlikni kuchaytirish, amaldagi qonunchilikka aniqlik va qat'iylik kiritish orqali ushbu illatga qarshi kurashish samaradorligini oshirish mumkin.

Yuqorida bayon etilgan takliflar odam savdosining oldini olishga qaratilgan tizimli yondashuvni shakllantirishga, fuqarolarning huquqiy himoyasini ta'minlashga va jamiyatda xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa

Odam savdosi nafaqat jinoyiy faoliyat, balki inson qadri, huquqlari va erkinligiga qilingan juda og'ir tahdiddir. Bu illatga qarshi kurashda davlat, jamiyat va har bir fuqaro o'z hissasini qo'shishi shart. Jinoyatlarning oldini olish maqsadida aholining huquqiy ongini oshirish, ta'lim muassasalari va ommaviy axborot vositalari orqali profilaktik tadbirlar olib borish, xalqaro hamkorlikni mustahkamlash kabi

yo‘nalishlar doimiy ravishda amalga oshirilishi kerak. Faqat shu holdagina jamiyatda xavfsizlik va inson qadrini ta‘minlash mumkin bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Odam savdosiga qarshi kurash to‘g‘risida”gi Qonuni, 2008.
2. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi, 135-modda.
3. BMT. *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children* (Palermo protokoli), 2000.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5775-sonli Farmoni, 30.07.2019.
5. Vazirlar Mahkamasining “Odam savdosidan jabrlanganlarni qayta moslashtirish to‘g‘risida”gi Qarori, 2020.
6. International Organization for Migration (IOM) hisobotlari, 2022–2023.
7. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. *Trafficking in Human Beings Reports*, 2021–2024.
8. Karimova, D. (2020). "Odam savdosi bilan kurashishda jinoyat-protsessual mexanizmlarning takomillashuvi", Yuridik fanlari jurnali.